

D/98/10.03.01.03/2022

Vesihuoltolaitoksen tilanne ja tehtävät jatkotoimenpiteet

Lähtötiedot vesityöryhmästä

Uuraisten kunta käynnisti vuonna 2018 vesityöryhmän toiminnan, jonka tarkoituksena on ollut kunnan vesilaitoksen ja vesihuollon toiminnan parantaminen yhdessä vesiosuus kuntien kanssa. Työryhmän toiminta on ollut aktiivista, pientä viranhaltijavaihdoksesta aiheutunutta katkoa lukuun ottamatta. Työryhmässä on käyty lävitse ja linjattu mm. seuraavia asioita:

- Vahvistettiin vesilaitosten toiminta-alueet lainsäädännön ja vastuiden selkeyttämiseksi (Kunnanvaltuusto 10.12.2018 § 53) Äänekosken Energia Oy:n toiminta-alueita lukuun ottamatta
- Käytiin lävitse Uuraisten vesilaitosten yhtiöittämissä mallia -> hanke kaatui vastustukseen 2019
- Selvitettiin PISARA-yhteistyömallia Alva Oy:n kanssa -> ei edennyt 2019, vesihuolto haluttiin pitää omilla käsissä
- Aukikirjattiin kulu- ja menopuoli tarkasti ja todettiin maksuperiaatteiden kohdistavan kaikki siirtolinjan ylläpitokulut virheellisesti yksin kunnan maksettavaksi. Kehitettiin aiheuttajaperusteinen siirtolinjakulujen laskentamalli, joka otettiin täysimääräisesti käyttöön vuonna 2021.
- Todettiin, että asiakasmittarointeihin perustuva vesiosuus kuntien laskutusmalli täytyy muuttaa, koska kunta maksaa kaikkien vesiosuus kuntien alueilta jätevesiverkostoon kertyvien hulevesien siirto- ja käsittelymaksut.
- Asennettiin tarvittavat mittaroinnit vuosina 2020-2021 ja otettiin uusi laskutusmalli käyttöön 2021.
- Käynnistettiin WSP:n tekeminen kaikille Uuraisten kunnan vesilaitoksille ja työ saadaan vietyä hyväksyntään asti kaikkien toimijoiden osalta vuoden 2022 aikana.

Vesityöryhmätyöskentely on saanut paljon kiitosta Keski-Suomen ELY-keskukselta, ja toimintamallia on esitelty mm. itäisen ja eteläisen Suomen vesihuoltostrategian sidosryhmätilaisuuksissa esimerkkinä muille. Kokonaisuutena perustuvaa laskutusmallia ja mittarointien asentamista on myös esitelty Keski-Suomen muille kunnille ja on tullut ilmi, että Uuraisten kunta on kulkenut näissä asioissa Keski-Suomen pioneerinä. Työ on ollut tuloksellista ja vaatinut kunnan viranhaltijoilta paljon työpanosta.

Vesihuoltolaitoksen taloustilanne

Lähtökohdat vesihuoltolaitoksen eri maksuille:

- Käyttömaksu: talousveden tuotanto- ja siirtoprosessin kustannukset, jäteveden puhdistuksen ja sen siirtämisen kustannukset, osa ylläpito- ja saneeraus kustannuksista (käyttömenot, jotka riippuvat kulutetusta vesimäärästä)
- Perusmaksu: verkostojen ylläpito- ja hallinnointikustannukset, muut kiinteät kustannukset, lainojen korot, poistovaikutukset (käyttömenot, jotka eivät riipu kulutetusta vesimäärästä)
- Liittymismaksu: verkostojen rakentamiseen ja laajentamiseen liittyvät kustannukset.

Tilinpäätöksen 2021 käsittelyssä heräsi monipuolista keskustelua vesilaitoksen taloustilanteesta. Vesihuoltolaitoksen tilinpäätösosasassa ensimmäisenä esitetyn toteuma- ja talousarvion vertailutaulukon, ja eriytetyn tuloslaskelman väliset luvut eivät ole lukijoille selkeitä. Toteumataulukon perusteella vuoden 2021 tulos oli -28 687€ tappiollinen, kun eriytetyssä tuloslaskelmassa tilikauden alijäämäksi on esitetty -84 343,19€. Seuraavana on esitetty oleellisia asioita lukujen ymmärtämiseksi:

Toteuma- talousarvion vertailutaulukko:

- Näiden lukemien osalta on talousarviovastuu kuluneesta vuodesta valtuustolle.
- Taulukko osoittaa koko vesihuoltolaitoksen tilikauden menot ja tulot, joissa ei ole mukana lainojen korot, laskennalliset erät eikä poistot.
- Vesihuoltolaitos teki vuonna 2021 yhteensä 29 213 euroa paremman tuloksen, kuin talousarvioon oli hyväksytty.

Eriytetty tuloslaskelma:

- Laskelma on tuotettu kirjanpidollisten ohjeiden perusteella, eikä laskelma kuvaa koko vesihuoltolaitoksen toimintakokonaisuutta.
- Laskelmassa on pyritty eriyttämään ainoastaan kirkonkylän osuus koko vesihuoltolaitoksesta, joka perustuu vanhoihin kirjanpidollisiin ohjeisiin. Menojen jakamisessa on käytetty suuntaa antavaa prosenttijakoa, tulojen osalla ei näy lainkaan mm. vesiosuuskunnilta tulevat tulot.
- Laskelmassa on mukana toisaalta lainojen korot ja poistot (ns. pääomakulut) osittain myös haja-asutusalueen siirtolinjoista.
- Kirjanpidollisten lähtökohtien mukaisesti tehty eriytetty tuloslaskelma ei ole oikeellinen malli kuvaamaan nykyistä vesihuoltolaitoksen tilannetta, koska toiminta ei rajoitu pelkkään kirkonkylään.

Kunnan vesihuoltolaitoksen osalla kaikki investoinnit tehdään lainalla. Kirjanpidon mukaan laina-aika on aina 15 vuotta ja korkokulut muodostuvat tästä laina-ajasta (korko 1%). Poistot ovat menojäännöspoistoja, jolloin ensimmäisinä vuosina poistorasitus on kovin. Vesihuoltolaitoksella on vuoden 2021 tilinpäätöksessä poistoja ollut jäljellä yhteensä 171 538,21€. Haja-asutusalueen kunnallistekniikan rakentamisen investoinneista (siirtolinjat) kohdistuvia poistoja on eriytetyn tuloslaskelman mukaisesti 68 694,86€, ja kirkonkylän osuudelle 102 843,35€.

Nämä esitetyt tarkastelumallit ja todelliset luvut kuvaavat hyvin kunnallisen vesihuoltolaitoksen toimintahistoriaa kirjanpidon kannalta ja antavat kuvan siitä, että talousarviovastuullinen toiminta on kohdennettu koskemaan koko vesihuoltolaitoksen toimintaa, ilman poisto- ja korkotarkastelua (ei pelkkää kirkonkylän osuutta, kuten eriytetyssä tuloslaskelmassa). Koko vesihuoltolaitoksen toiminnan poistomäärä (171 538,21€) kuvastaa sitä, että kunnan vesihuoltolaitos kantaa vastuun myös haja-asutusalueille rakennetun kunnallistekniikan poisto- ja korkovaikutuksista. Vastaavasti pitkälti kunnan ja valtion avustuksien kautta rakentuneille vesiosuuskunnille ei kohdistu rakennetusta infrasta poisto- ja korkovaikutuksia samassa suhteessa. Ja tämä on ollut myös Uuraisten kunnan päätetty toimintamalli vesihuollon laajenemisen osalta: Kunnan vesihuoltolaitos toimii ainoastaan kirkonkylällä ja haja-asutusalueen rakentaminen tapahtuu tuetusti vesiosuuskuntien toimesta. Nykyinen taloustilanne on seurausta tästä päätetystä toimintamallista.

Pelkän kirkonkylän osalle tehtävät kalliit investoinnit (esim. uudet kaava-alueet tai vesilaitoksen vaatimat investoinnit) ovat myös osaltaan kohottaneet poistomäärää kohtuuttomaksi suhteutettuna kunnan vesihuoltolaitoksen asiakasmäärään (n.300kpl). Tämä antaa kuvan, että näin pienen asiakasmäärän omaavan kunnan vesihuoltolaitostoiminta on aina ollut osa ”kunnan peruspalveluja”, eikä se voi tällä asiakaspohjalla toimia tulokatteisesti. Mikäli esimerkiksi kaikkien kaava-alueiden rakentaminen pitäisi saada katettua täysin liittymismaksuilla ja asiakkaiden perusmaksuosuuksilla, ei rakentaminen olisi mahdollista. Viime vuosien taloustilanteiden kiristyminen, tiukentuva lainsäädäntö ja vesihuollon kasvava korjausvelka ovat avanneet tarpeen tutkia tilannetta tarkemmin ja etsiä mahdollisuuksia korjata tilannetta.

Vuoden 2022 talousarvio ja toimenpiteet

Vuoden 2022 talousarvioon on korotettu vesihuoltolaitoksen perusmaksua (8 %) ja jätevesimaksua (5,8 %), sekä sakokaivolietteen käsittelymaksua (2 €/m³), joiden vaikutus tuloihin on yhteensä noin 14 500€. Tilinpäätöksen 2021 mukaisesti toteumalukuihin nähden *nollatulokseen pääsemiseksi* tulisi tuloja saada lisää noin 14 187 € (poistoja ja lainakorkoja huomioimatta). Tai vastaavasti menoja tulisi sada alennettua vastaava summa. Menopuolella toimenpiteitä tehdään hulevesien poistamiseksi jätevesiverkostosta, joskin erittäin runsaslumisen talven jäljiltä hulevesien määrän voidaan ennakoida nousevan tehtävistä korjaustoimenpiteistä huolimatta. Vuoden 2022 aikana on odotettavissa muutama uusi liittynyt kirkonkylän alueella, joiden osalta puhutaan pienistä tulojen noususta (liittymismaksu ei kuitenkaan näy taseessa). Täten vuosi 2022 tulee toteutumaan talousarvion mukaisesti hieman alijäämäisenä, joskin toimenpiteitä hulevesien poistamiseksi tehdään läpi vuoden. Suunta on siis edelleen parempaan päin ja toimenpiteet pohjautuvat vesityöryhmässä yhteisesti tehtyihin linjauksiin.

Näkemykset vesihuoltolaitoksen kokonaisuuteen

Vesihuoltolaitoksen ylläpitokulujen osalta (sähkölaskut, huollot, jäteveden siirto- ja käsittelykulut, kemikaalit yms.) talous voidaan saada nollatulokseen kohtuullisilla käyttömaksukorotuksilla ja esimerkiksi verkoston hulevesimäärän pienentämisellä. Tähän pääsemiseksi on jo saatu merkittävää parannusta aikaiseksi ja toiminnassa on noudatettu pääosin vesityöryhmässä päätettyjä, yhteisiä laskutusperiaatteita. Ensimmäisenä tavoitteena tulisi olla kunnan vesihuoltolaitoksen toiminnan saaminen ”nollatulokseen” ilman poisto- ja korkovaikutusten huomioimista. Kunnallisen vesilaitoksen käyttö- ja perusmaksujen korottaminen on aina myös imago- ja vetovoimakysymys kunnan osalla, ja kuten aiemmin esitetyt luvut kuvaavat, on silkkä mahdottomuus nykyisellään kohottaa maksuja siten, että poisto- ja korkokulut saataisiin kuitattua nollassa vuositasona.

Vesihuoltolaitoksen historiaa mietittäessä, siirtolinjahankkeiden rakentaminen ja suuret investoinnit ovat lainakorkojen ja poistovaikutusten kautta asettanut kunnan vesihuoltolaitoksen perusmaksutuloihin nähden kohtuuttomaan tilanteeseen nollatuloksen saavuttamiseksi tällä asiakasmäärällä. Perusmaksutulot ovat tulorakenteessa sitä osuutta, jolla vesilaitoksen tulisi pystyä kattamaan nämä menot ja toisaalta rahoittamaan osittain tulevia investointeja. Tilanne johtuu pienistä asiakasmääristä ja useista erillisistä vesilaitoksista, joille jokaiselle asiakkaiden perusmaksut jakautuvat.

Mikäli kunta asettaa vesihuoltolaitoksen tavoitetilaksi saada katettua tuloilla edes kohtuullisessa määrin poistot ja lainakorot, tulisi myös haja-asutusalueelle rakennetun kunnallistekniikan osalta saada perusmaksutuloja vesiosuuskunnilta. Samoin voidaan ajatella, että kaikki talousveden tuottamiseen, kehittämiseen ja varautumiseen tehtävät in-

vestoinnit hyödyttävät kaikkia kunnan talousvettä käyttäviä vesilaitoksia ja myös näiden investointien osalta tulisi voida periä perusmaksua.

Tehtävissä olevat toimenpiteet

Ylläpitokulut ilman poistoja ja lainakorkoja

Suurimmat yksittäiset kuluerät aiheutuvat jätevesien siirrosta pumppaamoiden sähkönkulutuksen, Alva Oy:n siirtomaksujen ja JS-Puhdistamon käsittelymaksujen osalta. Näiden kulujen vähentämiseksi vesihuoltolaitoksen osalla selkeimmät tavoitteet ovat edelleen kirkonkylän alueelta muodostuvien hulevesien vähentämisessä. Vuoden 2022 aikana kunta tekee omana työnä kirkonkylän linjojen videokuvauksia ja savutuksia vuoto- paikkojen löytämiseksi ja edistää todettujen epäkohtien korjaustoimenpiteitä. Mikäli selkeää muutosta ei saada aikaiseksi, täytyy vuodelle 2023 varautua laajamittaisempiin verkoston kuntokartoituksiin, ulkopuolisen toimijan avulla. Aurinkoenergian hyödyntäminen pumppaamoilla ja vesilaitoksella voisi pienentää jatkuvaa sähkönkulutusta, mutta vastaavasti kyseiset investoinnit lisäisivät velkamäärää ja vuosittaisia poistoja.

Vesilaitoksen osalla kunta pyrkii neuvottelemaan Saarijärven Vesihuolto Oy:n kanssa v. 2018 Lanneveden vesiosuuskunnan kanssa tehdyn veden toimitussopimuksen uudelleen ja karsimaan tätä kautta edes jossain määrin vesilaitoksen menoja. Lisäksi neuvotteluita Akonmäen vesiosuuskunnan liittämistä kunnan vesilaitokseen jatketaan, jolloin kunnan vesilaitokselle tulisi lisää asiakkaita (alueen vuosikulutus n. 780 m³). Akonmäen vesiosuuskunnan alueella tosin on vanha vesijohtoverkosto, eikä lainkaan viemäriverkostoa, joten alueelle on odotettavissa suuria investointitarpeita.

Poistojen ja lainakorkojen huomioiminen ("pääomakulut")

Koko vesihuoltolaitoksen taloutta tarkastellen, nykyisten perusmaksujen ja käyttömaksujen veloitusmalli on epätasapainossa kuluihin nähden. Tilanteen parantamiseksi tarvitaan reilusti lisää asiakkaita (vesilaitosten yhdistäminen) tai nykyisiä pääomakuluja pitää pystyä jakamaan kaikille kunnan vesihuoltopalveluja käyttäville vesilaitoksille. Vesilaitoksen lainamäärä ja poistorasitus huomioiden, ei voida olettaa, että pelkillä kirkonkylän asiakkaiden perusmaksutuloilla saataisiin millään aikavälillä katettua poistot ja korkokulut. Vastaavasti vesiosuuskunnilta siirtoviemärin osalta perittävät käyttömaksut kattavat ainoastaan heidän kuluosuutensa linjan ylläpitokuluista, ei pääomakuluista. Tämän tilanteen korjaamiseksi täytyisi sekä vesilaitosta, että siirtoviemäriinjaa koskevien investointien pääomakulut saada jyvitettyä kaikille kunnan tuottamaa talousvettä ja siirtolinjaa käyttäville vesilaitoksille. Osaltaan olisi myös keskusteltava kaikkien kunnan rakennuttamien siirtolinjojen osuuksia ja niiden osuutta pääomakuluista. Tässä tarkastelumallissa tulee pystyä selkeästi osoittamaan, että jyvitettyjen pääomakulujen osalta tehdyt investoinnit palvelevat laskutettavia vesiosuuskuntia.

Vesiosuuskuntien liittäminen kunnan vesilaitokseen

Kunnan vesi- ja/tai viemäriverkostoon on yhteydessä Kyynämoisten, vesiosuuskunta Uuraisten, Akonmäen, Lanneveden, Hankalan ja Kuikan vesiosuuskunnat. Kunnan vesilaitoksen vettä käyttävät vesiosuuskunta Uuraisten, Kyynämoisten, Akonmäen vesiosuuskuntien asiakkaat, joilla on asiakkaita yhteensä n. 340. Mikäli nämä vesiosuuskunnat liitettäisiin kunnan vesihuoltolaitokseen, kasvaisi asiakasmäärä noin 650 asiakkaaseen. Tällöin vuosittainen tulokertymä perusmaksuista olisi noin 37 000€ (alv 0%) enemmän kuin nykyisellään ja vesimaksutuloja n. 1450 e/v (alv 0%). Toki vesihuoltolaitosten yhdistäminen toisi myös lisäkuluja ja resurssitarpeita.

Yhteenveto

Uurasten kunnan vesihuoltolaitoksen toiminta on saatavissa kohtuullisilla maksukorotuksilla nollatulokseen ilman poisto- ja korkovaikutuksien huomioimista. Uuraisten kunnan vesihuoltolaitosta ei ole mahdollista saada taloudellisesti nollatulokseen vuosittaiset poisto- ja korkovaikutukset huomioiden nykyisellä asiakaspohjalla ja veloitusperiaatteilla. Tämän tilanteen on aiheuttanut pitkäaikainen toimintahistoria, jossa näitä pääomakuluja ei ole ajateltu katettavaksi perusmaksutuloilla. Vesihuolto on pienissä kunnissa osa kunnan perustoimintaa, eikä kirjanpidollisesti poisto- ja korkovaikutusten tarkastelua ole tehty. Pääomakulut huomioivan nollatuloksen saavuttamiseksi pitäisi vielä poistamattomien investointien osalta alkaa perimään perusmaksuja kunnan talousvettä ja siirtolinjaa käytäviltä vesiosuuskunnilta, joita kyseiset investoinnit palvelevat. Toinen etenemisreitti on vesilaitosten yhdistäminen, jolloin kasvavan asiakaspohjan kautta kaikki tulot ohjautuisivat yhdelle vesihuoltolaitokselle.

Hulevesien täydellinen poistaminen viettoviemäriverkostosta ei ole mahdollista ja kaikissa viemäriverkostoissa on aina tietty osa sinne kuulumatonta hulevettä (yleiset vuotovesiprosentit vaihtelevat 4–46 %, keskiarvo 31 %, SYKE 2014). VVY:n v. 2018 raportin mukaan vuotovesien määrä vastanneilla laitoksilla vaihteli vesijohtoverkossa välillä 2–40 % ja viemäriverkossa välillä 8–80 %. Vastanneiden laitosten vesijohtoverkon vuotovesien keskiarvo oli 15 % ja viemäriverkossa vastaavasti 37 %. Huleveden poistaminen on pitkäjänteinen prosessi, eikä tuloksia saavuteta hetkessä. Toisaalta mitä enemmän työhön panostetaan resurssien puolesta, voi vaikutuksien saaminen nopeutua.

Teknisen johtajan ehdotus:

Tekninen lautakunta päättää

1. Asettaa vesihuoltolaitoksen tavoitteeksi päästä taloudelliseen nollatulokseen ilman poisto- ja korkovaikutuksia vuoden 2023 talousarviossa.
2. Selvittää juridisen linjauksen kunnallisen vesihuoltolaitoksen oikeuteen alkaa periä perusmaksua toimintahistoriassa tehtyjen investointien osalta.
3. Viedä vesityöryhmään keskusteltavaksi kunnan vesihuoltolaitoksen taloudellinen katsaus huomioiden poisto- ja korkovaikutukset, sekä niiden kattamisen mahdollisella perusmaksuveloituksella.

Päätös: Tekninen lautakunta hyväksyi teknisen johtajan ehdotuksen yksimielisesti.

Toimenpiteet: tiedoksi KH

Kunnanhallitus 25.4.2022 § 99

Kunnanjohtajan ehdotus: Kunnanhallitus merkitsee tiedoksi teknisen lautakunnan päätöksen.

Päätös: Merkittiin tiedoksi. Tilintarkastajalta päätettiin pyytää lausuntoa siitä antaako vesihuoltolaitoksen tilinpäätös oikeat ja riittävät tiedot vesihuoltolaitoksen taloudellisesta asemasta.

Toimenpiteet: tiedoksi tilintarkastaja, tekninen lautakunta